

Зустріч у Кабінеті Міністрів України

26 вересня 2016 року в Кабінеті Міністрів України відбулася зустріч Прем'єр-міністра України В. Б. Гройсмана з Президентом НАН України Б. Є. Патonom і провідними українськими вченими. Основною темою обговорення на ній були питання оптимізації та розвитку академічної науки, її перетворень та реформування в науковій сфері країни в цілому.

У нараді взяли участь перші віце-президенти НАН України академіки НАН України А. Г. Наумовець і В. П. Горбулін, віце-президенти НАН України академіки НАН України В. Г. Кошечко, С. І. Пирожков і А. Г. Загородній, Головний учений секретар НАН України академік НАН України В. Л. Богданов, члени Президії НАН України – академіки-секретарі Відділень та президенти національних галузевих академій наук, ректори провідних університетів, інші представники наукової громадськості.

З боку Кабінету Міністрів України в нараді взяли участь віце-прем'єр міністр України В. А. Кириленко та Міністр освіти і науки України Л. М. Гриневич. Верховну Раду України представляв перший заступник голови Комітету з питань науки та освіти О. В. Співаковський.

У вступному слові Прем'єр-міністр України В. Б. Гройсман наголосив, що українська наука потребує якісного діалогу з керівництвом держави.

Президент НАН України академік НАН України Б. Є. Патон у своєму виступі зазначив,

що стратегічним напрямком виходу України з нинішньої системної кризи є пріоритетний розвиток високотехнологічних галузей і науково-технічної сфери з метою створення продукції, конкурентоспроможної на світовому ринку, ознайомив з деякими здобутками Національної академії наук України і наголосив на необхідності сприяння держави у фінансуванні науки та налагодженні взаємодії бізнесу та науки (нижче публікується скорочений текст виступу Б. Є. Патона).

В обговоренні взяли участь академіки НАН України В. П. Горбулін, С. І. Пирожков, Е. М. Лібанова та голова ЦК профспілки працівників НАН України А. І. Широков, які згадали про відсутність сучасного наукового обладнання, скорочення чисельності молодих учених, соціальні проблеми тощо.

В заключному слові В. Б. Гройсман зазначив, що проблеми, про які йшлося на обговоренні, свідчать, що наукова система працює неналежним чином і в нашій країні щось не так. Він також сказав, що держава повинна інвестувати в науку та інвестиції мають бути успішними. Необхідно дати відповідь на те, які нам потрібні ресурси, як ми будемо їх використовувати, яка має бути система взаємодії влади і науковців Академії і що буде показником нашої співпраці. В. Б. Гройсман наголосив на необхідності продовження таких зустрічей для позитивних змін у вітчизняній науці.

Скорочений текст виступу Президента НАН України, академіка НАН України Б. Є. Патона на зустрічі 26 вересня 2016 р. з Прем'єр-міністром України В. Б. Гройсманом

Вельмишановний Володимире Борисовичу!

Шановні члени Уряду, колеги!

Передусім дозвольте висловити глибоку вдячність Вам, Володимире Борисовичу, за ініціативу цієї зустрічі. Зрозуміло, що стратегічним напрямом виходу нашої держави з нинішніх економічних проблем є пріоритетний розвиток високотехнологічних галузей, продукція яких має бути конкурентоспроможною на світовому ринку. А розвиток цих

галузей повинен спиратися тільки на вітчизняну науково-технічну сферу.

Незважаючи на значні втрати останнього періоду наукові установи НАН України мають вагомий розробки, які в багатьох випадках успішно впроваджуються у виробництво. Відзначу, зокрема, що за результатами проведених комплексних досліджень з оцінки стану корпусів реакторів та іншого обладнання атомних електростанцій відстрочено на 10-20 років та збільшено строки виведення з

експлуатації 6 з 15 діючих енергоблоків. При цьому економічний ефект від подовження терміну роботи лише одного блоку становить близько 1,5 млрд доларів на рік. Здійснено випробування ядерного палива фірми «Вестінгауз», що дало змогу заощадити 1,3 млрд грн державних коштів. Виняткове значення для вітчизняної енергетики та медицини має унікальне джерело нейтронів, створене харківським науковцями за фінансової підтримки США.

З минулого року виконується академічна наукова програма підвищення обороноздатності та безпеки держави, в рамках якої здійснюються важливі роботи під конкретні замовлення «Укроборонпрому» та Міністерства оборони України. Серед результатів програми – розробка перших вітчизняних зразків прозорої броні, які відповідають стандарту НАТО, оптичні екрани для систем ефективного виявлення та прицілювання бронетанкової техніки, чимало розробок для військової медицини.

В транспортній галузі з використанням технології контактного стикового зварювання рейок з високоміцної сталі вже прокладено 5 тис. км безстикового «оксамитового» шляху, що дозволило вдвічі збільшити швидкість руху потягів.

Для видобувної галузі створено унікальну технологію, яка дозволяє проводити пошуки родовищ нафти й газу з точністю прогнозу до 90%, що втричі перевищує середньосвітовий показник для таких пошукових робіт.

В галузі охорони здоров'я створено низку високоефективних препаратів і приладів для профілактики та лікування таких захворювань як інсульт, інфаркт, туберкульоз, значно дешевших за імпортні. Зокрема, на Вінниччині за обласною програмою оснащення центрів первинної допомоги передбачено придбання понад 30 мамографів. Вони дозволяють ефективно, без застосування рентгенівських променів, діагностувати рак молочної залози на ранніх стадіях.

Для агропромислового комплексу створено нові високопродуктивні сорти озимої пшениці, урожай яких забезпечує потреби України в продовольчому зерні, щорічний економічний ефект при цьому становить понад 2 млрд грн.

Тільки протягом минулого року установи Академії виконували роботи для 40 вели-

ких вітчизняних підприємств, зокрема конструкторського бюро «Південне», «Арсенал», «Мотор-Січ», підприємств «Антонов», «Зоря-Машпроект», «Павлоградський хімічний завод».

Вчені активно працюють над вирішенням проблем в гуманітарній сфері країни. Розроблено ґрунтовні рекомендації щодо механізмів розв'язання міжетнічних та релігійних суперечностей, протидії сепаратизму та антиукраїнській пропаганді. Значна увага приділяється дослідженню проблем реінтеграції Донбасу та Криму в політико-правовий і соціокультурний простір України.

Звичайно, ми розуміємо, що участь вітчизняної наукової сфери, в тому числі НАН України, в технологічному оновленні та інноваційному розвитку економіки і соціальної сфери може й повинна стати значно вагомішою.

Вищезгадані та чимало інших прикладних розробок було отримано на основі багаторічних фундаментальних досліджень наших установ. У зв'язку з цим хотів би наголосити на важливості пріоритетної підтримки таких досліджень. Саме вони є основою розвитку нових технологій, забезпечення якісної освіти та розвитку культури.

Водночас доводиться з болем констатувати, що стан вітчизняної фундаментальної науки є зараз вкрай загрозливим і продовжує стрімко погіршуватись. Вимушене значне скорочення за останні роки чисельності науковців, різке зменшення припливу в науку здібної молоді, відсутність сучасного наукового обладнання призводять, на жаль, до реальної загрози руйнування Академії, її визначних наукових шкіл і колективів.

Основною причиною такого стану є неприпустимо низький рівень фінансування науки. Тому, на наше переконання, навіть у тій скрутній ситуації, яка нині склалася в Україні, необхідно невідкладно, починаючи вже з бюджету на 2017 рік, збільшувати видатки на науку до рівня, який унеможливить її подальшу руйнацію.

Наша Академія наук, створена у важкі роки громадянської війни, накопичила за свою майже столітню історію величезний науковий потенціал. Було б безвідповідально і небезпечно, якби ми втратили це безцінне національне надбання.

Разом із тим ми усвідомлюємо необхід-

ність реформування нашої діяльності відповідно до сучасних умов. Тому Академія ще наприкінці 2013 року схвалила Концепцію свого розвитку до 2023 року. Згідно з цією Концепцією, вже здійснюється реформування академічних установ з використанням нової методики оцінювання ефективності їх діяльності, розробленої за європейськими стандартами. В результаті визнано за доцільне ліквідувати понад 20 наукових установ та організацій, уже скорочено 220 структурних підрозділів та майже 5 тис. працівників. Хотів би наголосити, що заходи з реформування дадуть позитивний ефект лише тоді, коли держава суттєво посилить підтримку науки та створить сприятливий інноваційний клімат. Тоді й Академія зможе більше зробити та заробити, працюючи з бізнесом.

Підсумовуючи, підкреслюю, що величез-

ним здобутком Національної академії наук України та її перевагою над іншими науковими структурами є об'єднання в ній наукових установ і вчених з різних галузей знань. Це дозволяє вирішувати масштабні та нагальні наукові проблеми, що вимагають міждисциплінарних підходів. Завдяки цьому Академія готова брати найактивнішу участь у науковому обґрунтуванні важливих державних рішень та стратегічних програм розвитку країни, їх експертизи та реалізації.

Вельмишановний Володимире Борисовичу!

Ми щиро сподіваємося на підтримку Уряду України у вирішенні проблем розвитку вітчизняної науки та готові й надалі наполегливо працювати над тим, щоб здобутки українських учених сприяли зміцненню безпеки, примноженню добробуту і процвітанню нашої країни!

Першого віце-президента НАН України академіка А. Г. Наумовця нагороджено медаллю ЮНЕСКО

11 жовтня 2016 року у штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі відбулася чергова церемонія нагородження медаллю ЮНЕСКО «За внесок у розвиток нанонауки та нанотехнологій». Серед цьогорічних лауреатів – перший віце-президент Національної академії наук України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік НАН України Антон Григорович Наумовець.

Рішення про нагородження А. Г. Наумовця Медаллю ЮНЕСКО «За внесок у розвиток нанонауки та нанотехнологій» ухвалено 15 липня поточного року Міжнародною номінаційною комісією.

Згадану нагороду засновано 2010 р. з ініціативи Міжнародної комісії з розвитку нанонауки та нанотехнологій. Відтоді медаль присуджено 24 видатним ученим, організаціям і громадським діячам, які зробили внесок у розвиток нанонауки та нанотехнологій. За традицією, під час церемонії нагородження медалі лауреатам вручає Генеральний директор ЮНЕСКО, посаду якого з 2008 р. обіймає пані Ірина Бокова (Болгарія).

Цього року медаль присуджено чотирьом видатним ученим і двом організаціям. Серед **організацій**, нагороджених медаллю:

– Масачусетський технологічний інсти-

тут (США) – «за численні наукові відкриття та технологічні досягнення в дусі прийнятих у МТІ міждисциплінарних досліджень в галузі нанонауки і нанотехнологій»;

– Санкт-Петербурзький національний дослідницький університет інформаційних технологій, механіки та оптики (Російська Федерація) – «за створення одного з найважливіших центрів інноваційних технологій у Санкт-Петербурзі, а також двох бізнес-інкубаторів, покликаних створити синергію між науковими дослідженнями, освітою та інноваційною діяльністю, приділяючи основну увагу нанонауці та нанотехнологіям».

Серед учених, що отримали нагороду:

– доктор **Дарвіш Аль-Гобаісі** (головний редактор Енциклопедії систем життєзабезпечення – видання ЮНЕСКО; **Об'єднані Арабські Емірати**) – «за видатний внесок у розроблення

В центрі стоять: ліворуч – А. Г. Наумовець, праворуч – І. Бокова

Енциклопедії систем життєзабезпечення, найповнішої бази знань у галузі стійкого розвитку в світі, яка об'єднує 8000 спеціалістів зі 110 країн світу для роботи над унікальною віртуальною динамічною бібліотекою, еквівалентною близько 600 друкованим томам»;

– професор **Юнг-Іл Джин** (професор університету Корьо в Сеулі, колишній президент Міжнародного союзу теоретичної та прикладної хімії, **Республіка Корея**) – «за дослідження рідкокристалічних і полісполучених полімерів і матеріалознавства ДНК...»;

– професор **Джеймс Флойд Скотт** (директор із наукових досліджень фізичного факульту

Кембріджського університету; **Велика Британія**) – «за фундаментальний внесок у матеріалознавство оксидів...»;

– професор **Антон Григорович Наумовець** (перший віце-президент Національної академії наук України, головний науковий співробітник Інституту фізики НАН України; **Україна**) – «за роботу з фізики поверхневих явищ, емісії електронів і наноелектроніки...».

Щиро вітаємо Антона Григоровича із заслуженою високою та престижною нагородою і бажаємо йому довгих років плідної роботи на благо науки й України.

Нобелівські премії 2016 року в галузі фундаментальних наук

Нобелівську премію з **медицини та фізіології** отримав **Й. Осумі (Японія)** «за відкриття механізмів автофагії».

Автофагія («самопоїдання» клітин) – процес перетравлення клітиною власних органел та ділянок цитоплазми за допомогою лізосом. Автофагія потрібна для позбавлення від старих і пошкоджених частин клітини, продукти розщеплення яких використовуються

Нобелівську премію з **фізики** присуджено **Д. Таулесу (США), Д. Холдейну (Англія), Д. Костерліцу (Шотландія)** «за теоретичні відкриття топологічних фазових переходів і топологічних фаз речовини».

Завдяки дослідженням учених вдалося краще описати явища надпровідності,

для побудови її нових компонентів. «Відкриття Осумі змінили наші уявлення про те, як клітини переробляють самі себе. Його роботи відкрили новий напрям у розумінні автофагії як частини різних фізіологічних процесів – від пристосування до голоду до реакції на зараження», – йдеться в прес-релізі Королівського інституту (Швеція).

надплинності, магнетизму двовимірних матеріалів, дослідити вихрові стани в тонких плівках надпровідників, надплинному гелію, одновимірних магнітних структурах. Для тонких плівок і надпровідників розроблена теорія дала точний опис та передбачення.

Нобелівські премії 2016 року в галузі фундаментальних наук

Нобелівську премію з хімії отримали **Ж. Соваж (Франція), Ф. Стодарт (Шотландія, США), Б. Ферінга (Нідерланди)** «за проєкування та синтез молекулярних машин».

Вченими синтезовано молекули з контрольованими рухами («молекулярні двигуни»). Ці сполуки можуть стати основою для нових матеріалів, датчиків, систем зберігання енергії. «З

точки зору розвитку науки, молекулярні двигуни нині на такому ж етапі, що й електричний двигун в 1830-ті роки. Тоді вчені показали роботу кривошипних механізмів і келець, не знаючи, що це приведе до створення потягів, пральних машин, вентиляторів і кухонних комбайнів», – зазначає Нобелівський комітет.

Ю. І. Мушкало

Д. К. Заболотний (150 років від дня народження)

Заболотний Данило Кирилович – видатний вчений-медик, мікробіолог і епідеміолог, академік ВУАН (1922) та її президент у 1928–1929 рр. Народився 28 грудня 1866 р. у с. Чоботарка Подільської губернії (нині с. Заболотне Вінницької області) в селянській родині. Закінчив фізико-математичний факультет Новоросійського університету в Одесі (1891) та медичний факультет Київського університету (1894). У 1894–1895 рр. Д. К. Заболотний, працюючи лікарем-епідеміологом у Подільській губернії, організував бактеріологічну лабораторію в Кам'янці-Подільському. В 1895–1897 – лікар Київського військового шпиталю. В 1897 р. виїхав до Бомбею у складі експедиції під керівництвом професора В. К. Високовича для вивчення епідемії чуми в Індії та у містах Аравійського півострова. Того ж року на запрошення І. І. Мечникова прибув до Пастерівського інституту в Парижі для оброблення експериментального матеріалу. В 1898 р. в Монголії керував експедицією з вивчення ендемічних вогнищ чуми, 1898–1928 – професор Жіночого медичного інституту в Петербурзі (згодом 1-й Ленінградський медінститут), де організував та очолив першу в Російській імперії кафедру медичної мікробіології, учасник низки наукових експедицій, пов'язаних зі спала-

хами чуми та інших хвороб. Також з 1903 р. працював у Інституті експериментальної медицини в Петербурзі, у якому 1906 р. був призначений завідувачем лабораторії експериментальної сифілідології. В 1920–1923 – ректор Одеської медичної академії (згодом Одеський медичний інститут), де створив кафедри епідеміології та мікробіології. У 1923–1928 – завідувач кафедри мікробіології та епідеміології Військово-медичної академії в Ленінграді. В зв'язку з обранням президентом Всеукраїнської академії наук Д. К. Заболотний 15 грудня 1929 р. переїздить до Києва, з 1929 – директор створеного за його ініціативою Інституту мікробіології (зараз Інститут мікробіології та вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України). Помер після тяжкої хвороби 15 грудня 1929 р. в Києві, похований у с. Чоботарка, де створено його музей.

Наукові праці присвячені вивченню чуми, холери, сифілісу. Докладно дослідив збудника та переносників чуми, працював над виготовленням протичумних вакцин і сироваток. Один із засновників вітчизняної епідеміології та Міжнародного товариства мікробіологів, створив наукову школу. Як президент ВУАН Д. К. Заболотний намагався посилити зв'язок науки з практикою, при ньому організовано низку інститутів, значно поповнився склад ВУАН.

Д. К. Заболотний – академік АН СРСР (1929). Президією НАН України засновано премію імені Д. К. Заболотного. Його ім'я присвоєно Інституту мікробіології та вірусології НАН України.

І. Ю. Мушкало

М. Ф. Мельников-Разведенков (150 років від дня народження)

Мельников-Разведенков Микола Федотович – український патологоанатом, академік ВУАН (1927). Народився 24 грудня 1866 р. у селищі Усть-Медведицька (зараз м. Серафимович Волгоград. обл., Росія). Закінчив медичний факультет Московського університету в 1889 р., де залишився на кафедрі патологічної анатомії помічником

прозектора, захистив докторську дисертацію «Про штучну несприйнятливості до сибірської виразки» (1895), з 1896 – приват-доцент кафедри. У 1898–1900 перебував у закордонному відрядженні. У 1902–1920 – професор кафедри патологічної анатомії Харківського університету. Один із організаторів створення Кубанського медичного інституту в Краснодарі (1920), його ректор, водночас завідувач кафедри патологічної анатомії та судової медицини (1920–1925). Повернувся 1925 р. до Харкова, де став директором заснованого ним Українського патолого-анатомічного інституту

(1925–1930). З 1930 – завідувач патоморфологічного відділу Українського інституту експериментальної медицини у Харкові. Помер 20 грудня 1937 р.

Наукові дослідження присвячені вивченню сибірки, ехінокозозу, вузликового періартеріту, морфології алергічних процесів, невропатології, історії патологічної анатомії. Розробив методи бальзамування, ав-

тор багатьох наукових праць, серед яких «Практичний курс патологічної гістології» (1909), «Посібник до практичного курсу патологічної гістології» (1916), «Актиномікоз центральної нервової системи» (1930), «Патоморфологія алергічних процесів» (1936). Організатор Українського товариства патологів (1926).

І. Ю. Мушкало

М.М. Паламарчук (100 років від дня народження)

Паламарчук Максим Мартинович – учений-економіст, академік НАН України (1973). Народився 22 жовтня 1916 р. у с. Воробіївка (зараз Полонський р-н Хмельницької обл.). В 1939 р. закінчив геолого-географічний факультет Київського університету. Учасник Великої Вітчизняної

війни. У 1946–1962 рр. працював у Львівському торговельно-економічному інституті, захистив кандидатську (1951) та докторську (1959) дисертації, в 1953–1962 – завідувач кафедри цього інституту. У 1962–1964 – завідувач відділу, 1967–1969 – голова Ради по вивченню продуктивних сил України АН УРСР. У 1965–1967 – заступник директора Інституту геологічних наук АН УРСР. Ради по вивченню продуктивних сил України

АН УРСР, 1970–1987 – завідувач відділу, з 1987 – радник при дирекції Інституту географії АН України. Помер 26 лютого 2000 р.

Досліджував виробничо-територіальні комплекси і територіальні сили України. Під його керівництвом розроблено «Схеми розвитку і розміщення продуктивних сил УРСР до 1980 р.», видано перший в Україні «Атлас природних умов і природних ресурсів УРСР» (1978), у якому узагальнено матеріали досліджень природних ресурсів України за 50 років. Розробляв методики визначення економічного рівня господарства областей України. Автор багатьох наукових праць та підручника з економічної географії.

М. М. Паламарчук – заслужений діяч науки України (1976), лауреат Державної премії України (1993). Нагороджений орденом «За заслуги» III ст. (1996), також орденами та медалями СРСР.

Ю. І. Мушкало

Конференція істориків науки і техніки

29 вересня – 1 жовтня 2016 року в приміщенні Державного політехнічного музею при НТТУ «КПІ» ім. І. Сікорського відбулася 15-та Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні питання історії науки і техніки». Її організаторами виступили Центр пам'ятокознавства НАН України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОПІК), Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, Асоціація працівників музеїв технічного профілю, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» ім. І. Сікорського, Державний політехнічний музей при НТТУ «КПІ».

Пленарне засідання відкрив голова оргкомітету, президент Асоціації працівників музеїв технічного профілю, провідний науковий співробітник Центру пам'ятокознавства, професор Л. О. Гріффен. З привітанням виступив проректор КПІ з наукової роботи академік НАН України М. Ю. Ляшенко який зазначив, що проведення таких конференцій має важливе значення в нашій складній суспільно-економічній ситуації, і побажав усім учасникам конференції плідної роботи.

Конференцію відвідали 53 представники науковців, інженерів, істориків науки і техніки з різних регіонів України – Миколаєва, Львова, Харкова, Полтави, Житомира, Ніжина, Києва та інших. Серед присутніх були 12 докторів і 16 кандидатів наук.

Другого дня відбулося засідання об'єднаної секції істориків науки і техніки, на якому заслухано 14 доповідей. Серед доповідей слід відзначити виступи доктора фізико-математичних наук, професора В. А. Шендеровського, доктора історичних наук, професора В. С. Савчука, кандидата історичних наук Н. Г. Анєнкової, кандидата історичних наук С. С. Ткаченко, а також С. Ю. Карамаша, Н. І. Семенюк, В. В. Кобзаря, С. Філіпчука, В. В. Татарчука.

По завершенні конференції завідувач відділом Державного політехнічного музею В. В. Татарчук провів екскурсію, під час якої ознайомив учасників конференції з експозицією музею, натурними експонатами, з історією створення і функціонування Київського політехнічного інституту.

Наступну конференцію істориків науки і техніки планується присвятити 120-річчю від дня народження Ю.В. Кондратюка.

*В. О. Константинов,
кандидат технічних наук, відповідальний секретар Оргкомітету,
старший науковий співробітник Центру пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК*